

18. Velencei Építészeti Biennálé
2023. 05. 20. – 2023. 11. 26.
Velence

ABAFÁY-DEÁK CSILLAG

A képzelet elsőbbsége

A képzelettől veszem kölcsön, amit a valóság nem ad meg nekem.
(Charlotte Brontë)

Elképzeltem, milyen lehet a jövő laboratóriuma. Mi fortyog a kémcsövekben. Az építészek is kémlelik a jövőt, ahelyett, hogy megépítenék álmaik épületeit? Elég a képzelet ahhoz, hogy a jövőbe lássunk? Mekkora a felelőssége a mai, sikeres építészeknek. Miből táplálkoznak, visszamennek a múltba, amikor jövőt kellene építeni? Ezekon gondolkodtam a Ludwig Múzeum sajtóbuszán Velence felé tartva. A kiállítás mottója, *A jövő laboratóriuma*, nem árulja el, hogy miként teremthető szoros kapcsolat az építészet és a gyakran perifériásnak tekintett diszciplínák között, és miért tölt el bennünket nyugtalansággal az éghajlatváltozás, a gazdasági bizonytalanság és a mesterséges intelligencia növekedése.

Lesley Lokko főkurátor (skót ghánai építész, akadémikus és regényíró) nehéz témákkal szembesíti a nézőket a 18. Nemzetközi Építészeti Biennálén: faj, gyarmatosítás és éghajlatváltozás, szerinte a három téma elválaszthatatlanul összekapcsolódik. Ez a Biennálé kihívás a nyugati építészet számára, szokatlan, elgondolkodtató és inspiráló; a képzelet, a fantázia magabiztosságát hordozza, szembenéz az öngyarmatosítás és az erőszakos kolonizációs traumáival. Afrika örökségének, identitásának középpontba állítását a szakma fanyalogva veszi tudomásul. Hol is van az emberiség bölcsője? Nem Afrikában? Eretnek gondolat ez manapság. Tudomásunkra hozzák, hogy nem ismerjük, vagy nem eléggé ismerjük művészetüket, most itt az alkalom, a kurátornak is köszönhetően, hogy megismerhessük e hatalmas kontinens építészzeit, gondolkodásmódjukat, szokatlan, de mégis egyszerűen megvalósítható projektjeiket, a hagyomány tiszteletét, nemcsak szóban, hanem tettekben is. Ebben a laboratóriumban nem alkímisták dolgoznak, nem aranyat keresnek és nem az életelixírt, hanem a túlélés módjait!

A Giardiniban első utam a *Magyar Pavilion*hoz vezetett. A kiállítás fókuszpontja az új budapesti, Ferencz Marcel tervezte Néprajzi Múzeum. A növényekkel beültetett hétezer négyzetméteres tetőkertet tartó két épületszárny egy egy kilométer átmérőjű ív, a kör részletét idézi meg; ezek mintha a végtelen felé haladnának. Alkotója gondolatkapunak nevezi ezt a szokatlan és monu-

mentális formát. A homlokzatot a múzeumban bemutatott és őrzött kultúrák által használt ornamentális minták korabeli átirataival díszítette. A kiállítás bemutatja az új épületet, annak ornamentikáját, a múzeum gyűjteményét, az építészetet a zenével és a fényvel kapcsolja össze. Ha megnézzük a kiállítást, és benne a nem hagyományos épület makettjét, fényképeit, arra gondolhatunk: a jövő megérkezett. Az épületet sokan hajóhoz hasonlítják, akár Noé bárkájára is asszociálnak. Szerintem ez egy bölcső is lehetne, ringatja az új ötleteket, benne a magyar népművészet remekeit, nemcsak a magyar, hanem a külföldi népművészeti alkotásokat is – interaktív módon. Megérdemelte volna a projekt, hogy díjat kapjon, itt már a jövőt láthattuk, a jövő bölcsőjét, élő növényekkel. A kiállítás erőssége, hogy sokdimenziós képet ad az épületről, legyen az lézer, hangdob, kortárs zene. A Hanghenger szoborként is megállja a helyét, interaktív imamalomként is forgatható. A megnyitón kortárs zeneélményt kaptunk, hallhatóvá téve az épület motívumait. Elcsépett, de fontos szó az összművészet, és ebben a pavilonban ez megvalósult.

Tovább lépve meglepnek a tágas terek, nézem a *Szövőszéket* (Loom, Központi Pavilon, Giardini), az installáció Lokko összes projektjének egy-egy töredékét lombkoronához hasonlóan fogja össze. A kiállítótermetet a textúrák, a szerszámok, a fa, a föld és a kő különös, archaikus formái, együttese uralják. A materialitás visszatért a Biennáléra. A múlt feltárása visszatérés az építészet korai és őshonos formáihoz.

Mintha összebeszéltek volna a legkülönbözőbb helyszínekről érkező, különböző népcsoportokhoz tartozó kiállítók, gyakori motívum a szálakból kialakított függöny, legkülönbözőbb anyagokból, ezek mögé kell belátni, ezt félrehajtva átbújni alatta, mintha egy láthatatlan pók engedné ki magából a szálakat, hogy abból egy erős hálót fonhasson, kontinenseken átfutó hálót, hálózatot, mert minden mindennel összefügg, és egy közös ősrünk van. Csak összefogással menthetjük meg szülőbolygónkat az utolsó másodpercben, ha unokáinknak lakható bolygót akarunk hátra hagyni.

A *Bengali Song* (Vendégek a jövőből, Arsenale) egy bonyolult szövésű triptichon, árvízbiztos otthont ábrázol, amelyet egy bengáli kollektíva kézművesei készítettek. A hagyományos hímzési technikák lenyűgöző narratívát eredményeznek. Minden panelt digitális rajzokra rárakott fonal világít meg, hogy hangot adjon az általa képviselt kisebbségeknek.

Más koncepciót képvisel a biennálé talán legkáprázatosabb tere. *Olalekan Jeyifous* installációja (*ACE/AAP, African Conservation Effort/ All-Africa Protocol*, Force Majeure, Központi Pavilon) spekulatív fikció, amely a gyarmatosítás és Afrika gazdasági kizsákmányolása alól felszabadult kontinens futurisztikus képét mutatja.

Francis Kéré agyagininstallációja (*Counteract*, Force Majeure, Központi Pavilon) a nyugat-afrikai építészet történetének és potenciális jövőjének kíván kontextust teremteni. Az installáció fókuszpontja a napsütötte okker színű

durva fal, amelyet agyagedények száját formáló, kör alakú ablakok díszítenek, belsejükben egy képernyő, videófelvevételeket mutat a nyugat-afrikai népi építészetéről. *Germane Barnes* installációja, a *Griot* (Veszedelmes viszonyok, Arsenale) mellszoborsorozatot mutat be márványtalapzatokon, a portrék futurisztikus maszkokat viselnek, néhány gázálarcra, mások N-95-ösre emlékeztetnek, a történelem manipulálásáról, hatalomról és a dominanciáról, a gyarmatosításról, a valós történetek átvételéről, majd valaki által történő ki-sajátításáról is szól.

A *Killing Architects* installációja (*Investigating Xinjiang's Network of Detention Camps*, Veszedelmes viszonyok, Arsenale) műholdképek, nyilvános információk és egykori fogvatartottakkal készült interjúk segítségével mutatja be azokat a kínai fogvatartási központokat, ahol ujugrokat tartottak fogva és „átneveltek”. A vetítőteremben Alison Killing által 2016-ban a kínai-ujgur Xinjiangban életveszélyes körülmények között készített riportfilmje forog. A történetmeséléshez kapcsolódik az *Adjaye Associates* tervezte fekete háromszög (*Kwaeε*, Force Majeure, Arsenale kültere) is. A Kwaeε egy piramis alakú fa pavilon, amely az alkotók szerint fordított napkorongként működik, háromszög alakú szerkezetét három nyílás lyukasztja át. A kiállítás ideje alatt több funkciót tölt be.

A skandináv országok (Svédország, Norvégia, Finnország) pavilonját (*Óslakos tudás az építészetben és a nyelvben*, Giardini) a számi néphez kapcsolódó műtárgygyűjtemény tölti ki. Az installáció középpontjában az óslakos építészetéről szóló könyvek archívuma áll. *White Arkitekter* (*One Hundred and Fifty Thousand Trees*, Veszedelmes viszonyok, Arsenale) szomorúan jegyzi meg, hogy *A Jövő Laboratóriuma akkor jön, amikor minden elképzelt jövő sivárnak tűnik*. Az építészet bűnrészes szerepet játszik a környezetromlásban, a társadalmi egyenlőtlenségben és az energiaegyensúly felborulásában. Installációjának fő kérdése, hogy meg lehet-e teremteni az egyensúlyt az erdő mint erőforrás és a törekeny ökológiák megőrzésének és újjáépítésének sürgető szükségessége között?

A dekolonizáció témáját dolgozza fel a *Brazil Pavilion* (*Terra [Earth]*, Giardini), a kurátorok bemutatják az óslakos és afrikai brazilok építészeti örökségét, és megkérdőjelezzik a „hegemón” narratívát, miszerint a főváros, Brazília a „semmi közepén” épült. A spanyol *Grandeza Studio* provokatív installációja (*Pilbara Interregnum: Seven Political Allegories*, Veszedelmes viszonyok, Arsenale) bemutatja, hogy milyen lehetséges válaszok adódnak a pusztító bányászati gyakorlatokra. Sokféle jelmezt, maszkot, úrsisakot viselő ökoharcosokat is láthatunk.

A németek mindig átalakítják pavilonjukat, bontanak, ásnak, falakat vernek ki. *Átépités miatt nyitva* című kiállításuk a 2022-es Arte Biennálé maradványanyagából készült, amely több száz tonna építési hulladékot hagyott maga után. Sokkoló a látvány. Az installáció produktív infrastruktúrává vá-

lik, amely az újrahasználát és a körkörös építkezés elvét támogatja az építészet társadalmi felelősségvállalásával párhuzamosan.

Anna Akhmatova idézetéből ihletet merítve Lokko úgy véli, hogy a „jövő vendégei” már köztünk vannak, csak kellő érzékenységre van szükségünk ahhoz, hogy felismerjük őket. *Black Females in Architecture (BFA)* installációja (*A Voice for the 450 Plus, Vendégek a jövőből, Arsenale*) abból indul ki, hogy ma közel nyolcmilliárd ember él a világon, akiknek több mint fele városi területeken él. A nők a világ népességének 49,58%-át teszik ki, az úgynevezett női „kisebbség” masszívan alulreprezentált a legtöbb ipari és szakmai területen, és ez alól az építészet sem kivétel.

A jövőt érinti a *Luxemburg Pavilion* installációja (*Down to Earth, Arsenale*), a holdi bányászatot. *Hollandia* esővízrendszert épített a tetejére. *A Brit Pavilion (Dancing Before the Moon, Giardini)* az építészet fogalmának megfoghatatlanságára mutat rá, és dekonstruálja az épített környezet gondolatát. Minden szobában egy-egy szobrászati installáció. Egy film a fekete és dél-ázsiai emberek kulturális történetét tárja fel Nagy-Britanniában. Hatásos Sandra Poulson szappannal impregnált textilszobra, amely egy luandai háztáji mosodát ábrázol.

Ukrajna két installációval tér vissza a Biennáléra. A szabadtéri, fűvel borított erőd fal lágyan kigyózik a Giardini külterületén (*Before the Future, Spazio Esedra*), és a pihenésről vagy egyszerűen csak hűsölésről szól, miközben a középkori infrastruktúrát is képviseli, amely valaha regionális utak összekötő hálózatából épült fel, biztosságerzetet teremtve. A másik installáció (*Before the Future, Arsenale*) egy klausztrófóbiás teret mutat be, amely fényforrásoktól mentes, az elhagyott helyek szimbóluma, amelyek ismét létfontosságúak lehetnek a túlélés és a jövő remélt tereinek kialakításában.

Demas Nwoko, nigériai születésű művész, tervező és építész kapta életművéért járó kitüntetését, az Arany Oroszlánt, a legjobb nemzeti részvételért: Brazília (Giardini), Terra [Earth]. Külön elismerésben részesült: Nagy-Britannia (*Dancing Before the Moon*). A *Daar* című projekt nyerte el az Arany Oroszlán-díjat az alkotók – Alessandro Petti (Stockholm) és a Szandi Hilal (Betlehem) – hosszú távú tevékenységéért és mély politikai elkötelezettségéért a dekolonizáció építészeti és tanulási gyakorlata terén Palesztinában és Európában. Ezüst Oroszlán díjat kapott egy ígéretes fiatal résztvevő: Olalekan Jeyifous (Központi pavilon, Giardini).

Különdíjat kapott: Twenty Nine Studio / Sammy Baloji (Veszélyes kapcsolatok, Arsenale). Wolff Architects (Veszélyes kapcsolatok, Arsenale). Thandi Loewenson (Vis Maior Központi pavilon, Giardini).

A faj, gyarmatosítás és éghajlatváltozás, három olyan, Lokko által választott téma, amelyekben elválaszthatatlanul összekapcsolódik a táj, az ökológia, a politika, a pénzügy, az adatok, a közegészségügy, a mesterséges intelligencia, az örökség, a történelem, a konfliktusok és az identitás összetett világa.